

τους και το αποδεικνύουν εύκολα. Ο κ. Αβέρωφ, που έδωσε εκατοντάδες χιλιάδες φράγκα για το Στάδιο με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων, είναι το υπόδειγμα αυτών των καλοπροαίρετων Ελλήνων. Έτσι η Αθήνα ανοικοδομήθηκε με λίγα έξοδα.

Θα ομορφύνει αργότερα. Η εκλεπτυσμένη γενιά που ανέρχεται αρχίζει να χλευάζει τα βαριά γερμανικά κτίσματα που είναι φτιαγμένα σε σχήμα στρατοπέδου: Οι παράλογες προσμείξεις του δωρικού και του ιωνικού ρυθμού σύντομα θα προκαλούν μειδίαμα και θα καταλήξει να κοιτάζει κανείς την Ακαδημία, το Πανεπιστήμιο, τη σύγχρονη Βιβλιοθήκη, όπως κοιτάζει τα Ανάκτορα. Εξάλλου, αυτές οι συναισθηματικές αποχρώσεις μόνο δευτερεύουσα σημασία έχουν σήμερα. Για μια πρωτεύουσα ηλικίας εβδομήντα ετών, το ζήτημα δεν είναι πότε να αισθάνεται ωραία, αλλά να αισθάνεται πολλά. Για να ζήσει με εκλέπτυνση έχει το μέλλον μπροστά της. Ας ζήσει δραστήρια.

Έτσι πορεύτηκε η αρχαία Αθήνα. Μάρτυς μου η αρχαιολογία, ότι όλα τα πρώτα της κτίσματα δεν ήταν εξίσου άξια της πόλης της Αθηνάς. Βαθμηδόν, όσο ο χρόνος και ο πόλεμος γκρέμιζαν αυτά τα βαβυλωνιακά, αιγυπτιακά, μυκηναϊκά κτήρια, οι κάτοικοι της Αθήνας επιφυλάχθηκαν να τα ανοικοδομήσουν, τα αντικαθιστούσαν με πιο καλαίσθητα κτίσματα. Τέλος, αυτή η καλαισθησία αποκαθάρθηκε· έγινε η καλύτερη του κόσμου. Η Αθήνα δεν μπόρεσε να ανεχθεί περισσότερο τις παλιές της αγριότητες. Τις κατεδάφισαν. Όσο για τα υλικά, τα χρησιμοποίησαν στις υποδομές. Εύχομαι να έχουν αυτή την τύχη και αυτή τη χρήση μερικά σημερινά σπίτια. Τα λιγότερο κομψά γίνονται πιο άνετα. Είδα να κυκλοφορεί σ' αυτά το ηλεκτρικό ρεύμα και το φωταέριο· μπροστά τους τρέχουν τα τραμ· στους τοίχους είναι στερεωμένοι αυτόματοι πωλητές και αυτόματες ζυγαριές. Πιστεύω ακόμη ότι αναγνώρισα πολλές από αυτές τις λάμπες φωταερίου με μεταλλικό πλέγμα με το οποίο οι δυτικοί επιστήμονες καθαρίζουν και διπλασιάζουν τη λάμψη μιας αδύναμης φλόγας. Σ' έναν τόσο αρχαίο τόπο, τόσοι νεωτερισμοί της ίδιας τάξης μου προξένησαν ευχαρίστηση.

Έτσι είναι ένα μέρος, το πιο εκτεταμένο και το πιο εμφανές της σύγχρονης Αθήνας. Όμορφες συνοικίες ή πλούσιες συνοικίες, καινούργια σπίτια, φρέσκοι τοίχοι, πρόσφατες οικοδομές που φύτρωσαν τόσο βιαστικά ώστε όλα να αλλάζουν μορφή σε μερικά χρόνια: Τέλος, η άψυχη εικόνα κάποιας καινούργιας πόλης της Αυστραλίας, εξευγενισμένη και χρυσωμένη από το πνεύμα της ανόμνησης. Πράγματι, αυτοί οι ευθείς δρόμοι, αυτές οι συμμετρικές πλατείες, μαρτυρούν με τα ένδοξα ονόματα που τους δίνουν, με ποια καρδιά οι Αθηναίοι μας δοξάζουν τους αρχαίους προγόνους τους. Οδός Πλάτωνος, οδοί Φωκίωνος, Σοφοκλέους, οδοί Σόλωνος, Θεμιστοκλέους. Κανείς δεν μπορεί να μην αγαπάει αυτή την ευαισθησία.

Είναι αρκετά γνωστή η αποτελεσματικότητα των επιγραφών στα ελληνικά. Αυτό προέρχεται από κάτι το σαφές και αρμονικό που εκείνες έχουν. «Πλατεία Ομονοίας», «πλατεία Συντάγματος», οι λέξεις αυτές στα ελληνικά σημαίνουν ό,τι οι αντίστοιχες γαλλικές, «place de la Concorde», «place de la Constitution», αλλά πόσο το λατινικό λεξιλόγιο (εντούτοις τόσο επιτυχημένο και, στα δύο παραπάνω παραδείγματα, τόσο πιστά αντιγραμμένο από τον ελληνικό τύπο), μοιάζει άχρωμο και σχεδόν χωρίς γλυκύτητα σε σύγκριση με το πρότυπο!

[... από την τουρκική πόλη στην σύγχρονη πρωτεύουσα]

Ανάμεσα στην οδό Ερμού και την Ακρόπολη, όπου είναι η τοποθεσία των βόρειων συνοικιών της αρχαίας πόλης, ανηφορίζουν άτακτα οι δρόμοι της μέσης Αθήνας, όπως μπορούμε να την ονομάσουμε, γιατί εκεί βλέπουμε τη μετάβαση από την τουρκική πόλη στην πρωτεύουσα της σύγχρονης Ελλάδας. Σκιερόι, ελικοειδείς και με δροσερά μαγαζιά αραιασμένα κατά μήκος τους, οι δρόμοι αυτοί έχουν τα ωραία ονόματα που έφεραν εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια δρόμοι περίπου ίδιοι: οδός Ποικίλη, οδός Βουλευτηρίου και τέλος η οδός Τριπόδων, την οποία έχει ήδη επισημάνει ο Παισα-

νίας στην περιήγησή του. Οι δρόμοι οι πιο γειτονικοί στο βράχο διακόπτονται από σκάλες και εξώστες, που σχηματίζουν εκεί ένα είδος αραβικού φρουρίου.

Τα σπίτια είναι μικρά, συχνά επικαλυμμένα με έναν φωτεινό και απαλό σοβά και, με τη μοναδική κλίση της στέγης τους, είναι διευθετημένα όπως όλα σχεδόν τα σπίτια των φτωχών σε πολλά κεφαλοχώρια της νότιας Γαλλίας. Εδώ μην αναζητάτε πια το καινούργιο μάρμαρο. Όμως, σε κάποιον τοίχο χτισμένο με λάσπη και χαλίκια, μην εκπλαγείτε αν διακρίνετε, ενταγμένο φύρδην μίγδην με άλλα υλικά, ή να χρησιμεύει για στήριγμα στην πιο ταπεινή καλύβα, τον περίκομψο τορνευτό κορμό ενός λευκού κίονα.

Καλύβι, σπιτόπουλο ή σπίτι, εδώ προηγείται της κατοικίας μια αυλή, συχνά αρκετά φαρδιά. Στη μέση της αυλής, ένα σύδεντρο από χαμόδεντρα που ανάμεσά τους υψώνεται με θρησκευτική σχεδόν αξιοπρέπεια, γυμνό ως το ύψος του ανθρώπου, το κυπαρίσσι με τον λευκό φλοιό, με τη σκοτεινή και πυκνή φυλλωσιά. Αυτή η μεριά της Αθήνας, όταν τη διακρίνεις από τον εξώστη του Θησείου, διάσπαρτη από λυγερά κυπαρίσσια, που τα πάνω φύλλα τους, καθώς τα διαπερνά ο ελαφρός άνεμος λυγίζουν ανεπαίσθητα, είναι γοητευτικά ποιητική. Πιστεύω ότι οι Αθηναίοι του επόμενου αιώνα θα βρουν εδώ, αν όχι το πρότυπο, τουλάχιστον τη σωστή ένδειξη για τη μέλλουσα πόλη τους. Διακριτικά σπίτια, με μέτρια επιφάνεια, με ελεύθερο χώρο στο μέσον, είναι, νομίζω, ό,τι ζητάνε το κλίμα και η ζωή της Αθήνας. Οι αρχιτέκτονες θα πρέπει να εξετάσουν αν θα αρμόζει να διατηρήσουν το είδος του κυκλικού μπαλκονιού, από ξύλο διάτρητο και βαμμένο με έντονα χρώματα, που περιβάλλει τις περισσότερες εσωτερικές αυλές. Αυτό θυμίζει πολύ την Ισπανία· θα μπορούσαν όμως να το εξελληνίσουν με τη βοήθεια ενός περιστύλιου στο ισόγειο.

Η πολυάνθρωπη συνοικία παρουσιάζει μια φυσιογνωμία αρχαϊκή: ό,τι δεν είναι αμερικανικό, δηλαδή πολλά χρόνια μπροστά από την εποχή, έχει μια μαγική παλαιότητα· ό,τι δεν προηγείται καθόλου από τις συνθήκες της ζωής μας, έχει καθυστέρηση εβδομήντα χρόνων. Από το στυλ ορισμένων επίπλων ή ορισμένων αμφιέσεων μεταφερόμαστε αιφνίδια στα βάθη των πιο πιστών στις παραδόσεις επαρχιών μας. Ο απότομος τρόπος με τον οποίο γίνεται η μετάβαση είναι διασκεδαστικός. Δεν είναι διόλου δίκως χάρη να βλέπεις το χθεσινό παρελθόν μας σ' αυτή τη ζωντανή κατάσταση: λαμπρό από φρεσκάδα, χρησιμοποιημένο και χωρίς σκόνη. Κάποιο αντικείμενο που θα το παραπετούσαμε σε ένα παράρτημα του μουσείου του Κλυνύ, εδώ είναι σε πλήρη χρήση.

Η ζωή, η κίνηση των πραγμάτων, δεν είναι λιγότερο παλιά από το σχήμα τους. Κοπάδια από κασίκες διασχίζουν τους δρόμους με αργό βήμα. Κάθε τόσο ο βοσκός τις σταματάει για να αρμέξει τη βραδύτερη στην άκρη του πεζοδρομίου, μπροστά στις νοικοκυρές που τον επιπλήττουν. Αυτές τις κασίκες τις ακολουθεί μερικές φορές μια ομάδα από μικρά γαϊδούρια, σκεπασμένα με δαφνόφυλλα για να προστατεύεται από τον ήλιο ένα φορτίο λεμόνια και πορτοκάλια. Είδα ακόμη γαϊδούρια που είχαν στο σαμάρι τους μόνο μεγάλο δεμάτια θυμάρι. Ένας Κρητικός γαλάζιος και μαύρος, ντυμένος τούρκικα, με φουσκωτές βράκες και στενό σακάκι, λιάζεται και ρουφάει τον καπνό από το ναργιλέ του, ενώ ένας γέρος Αρβανίτης με φουστανέλα, καθισμένος με σοβαρότητα πάνω σ' ένα γαϊδούρι, με συνοδεία τη γυναίκα και την κόρη του που φορούν μακριές ασπριδερές πουκαμίσες, σκαρφαλώνει ή Ξανακατεβαίνει τον μικρό ανηφορικό δρόμο.

[... εγκαταλείπουν την φουστανέλα]

Η τελευταία αυτή εικόνα γίνεται σπάνια. Όλοι οι Έλληνες της Αθήνας, και μαζί τους αρκετοί Αρβανίτες, εγκαταλείπουν τη φουστανέλα. Γιατί να τους κατηγορούμε; Αυτό το είδος φούστας ή ζώνης με άκαμπτες κολλαριστές και σωληνοειδείς πτυχές μπορεί να θεωρηθεί γραφική, δηλαδή παράξενη και καλή για να την αντιγράψει κανείς με χρωματιστά μολύβια. Είναι πολύ άσχημη. Διότι η ομορφιά και η γραφικότητα λίγο συμβαδίζουν. Αν οι ανάγκες της σύγχρονης ζωής κατα-